

Mirisa KATIĆ PILJUŠIĆ, *Signorine, gospoje i šjore. Žene u kulturi Zadra u dugome 19. stoljeću*, Državni arhiv u Zadru, Zadar, 2024., 435 str.

Knjiga Mirise Katić Piljušić, koja se ovom prilikom prikazuje, prerađena je inačica doktorske disertacije obranjene u Zadru 2019. godine. Sadrži više cjelina koje su podijeljene na manja potpoglavlja.

Nakon »Predgovora« (9-11) i »Uvoda« (13-17), u kojima se pojašnjavaju osnovne odrednice vezane za položaj i ulogu žena u prošlosti, navode primijenjena metodološka načela u obradi, vremenski okvir istraživanja i interpretacije, kao i opći podatci o uporabljenim izvorima (Državni arhiv u Zadru, Znanstvena knjižnica u Zadru i dr.) i literaturi, slijedi cjelina pod naslovom »Povijest Dalmacije kao polazište« (19-32). U sklopu navedene cjeline pregledno se razmatraju opće političke i društvene prilike u Dalmaciji tijekom 19. stoljeća, pri čemu je izrazita pozornost autorice upravljena na tadašnje stanje u školstvu i odgojno-obrazovnoj politici, kao i onodobnoj zadarskoj kulturnoj sceni (kazalište, koncerti, Filharmonijsko društvo, Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Zoranić« i drugo). Slijedi cjelina naslovljena »Teorijska utemeljenost položaja žena« (33-51), u kojoj se ponajprije razrađuju društveni utjecaji na položaj žena kao i mogućnosti ženske emancipacijske strategije.

Slijede središnje cjeline u knjizi. Prva od njih (»Žene u kulturi Zadra od početka 19. stoljeća do 1880.«, 53-188) bavi se počecima knjižarske i tiskarske djelatnosti, izravno povezane uz službeni list *Kraglski Dalmatin – Il Regio Dalmata*, kao i djelovanjem generalnog providura Vincenza Dandola. Potom se posebno razmatraju problematske teme koje se odnose na građanski život i javna događanja u Zadru. Autorica ovdje poglavitu pozornost pridaje zadarskom plemićkom kazalištu, središtu kulturnog života u gradu, kao i položaju žena usmjerenih na kućanske poslove u odnosu na muška profesionalna zanimanja, povremenim pokušajima iskazivanja ženske kulturne djelatnosti te osobito ženama koje su bile zastupljene u tisku na talijanskom jeziku. Tu se osobito raščlanjuju tekstovi u novinama *Gazzetta di Zara*, *Il Dalmata*, časopisi *Il Morlacco* i *La Mosca* te drugi pisani izvori te vrste. Autorica nadalje razmatra zastupljenost tema o ženama u glasilima na hrvatskom jeziku (*Zora dalmatinska*, *Narodni koledar*) kao i prinose usmene književnosti. Naglašava se da u usmenim pjesmama uloga žena odražava potrebe zajednice i odnose u obitelji te da je nametnuta poslušnost mladih žena i njihovih teško ostvarivih želja (u kontekstu toga vremena) rezultirala osjećajima bespomoćnosti, nezaštićenosti te i u konačnici i poniženosti.

Na oblikovanje ženskog identiteta i pokušaja stjecanja samopouzdanja svakako je nemalu važnost imao i iskorak prema obrazovanju. O tome svjedoči i osnutak primaljske škole, prve ženske strukovne škole u Zadru. Nadalje, razmatra se i utjecaj stavova pedagoških i školskih nadzornika, utjecaj strane pedagoške literature te općenito položaj i uloga žena u zadarskom školskom sustavu toga vremena. Važno poglavlje te cjeline odnosi se na autorice u zadarskom tisku, pri čemu se osobita pažnja pridaje Ani Vidović. Uz navedenu, obrađene su i druge spisateljice (Ana Vrdoljak, Milica Herites, Carolina Degiovanni Luxardo te spisateljica putopisa i opažanja po Dalmaciji Ida von Düringsfeld), a istaknut je njihov prinos afirmaciji žena u tisku kao i zadarskom društvu općenito.

Sljedeća cjelina nosi naslov »Žene u kulturi Zadra od 1880. do 1920. godine«, 189-372), a fokusirana je na opće prilike u Zadru, teme u tisku poput feminizma i pitanja emancipacije žena, stavove zadarskoga književnika Luigija Ficherta (protivnik nastupajućeg feminizma), podjeli na muške i ženske poslove, iskazivanje kreativnosti žena oblikovanjem ručnih radova (primjerice, paška čipka), a govori se i o ulozi Crkve u aktivnostima žena. Važan dio te cjeline odnosi se i na razmatranje nabožne literature za žene i djecu, časopisa za djecu, djevojke i učiteljice, a potom se prelazi na položaj i ulogu učiteljica u školi i društvu, djelovanje u očuvanju ženske kulturne baštine kao i na zastupljenost učiteljica u stručnim raspravama, ali i u politici (primjer učiteljice Marije Čulić Nižetić). Od učiteljica koje su početkom 20. stoljeća objavljivale u Zadru brojem priloga i raznolikošću tema osobito se isticala Erminija Feranda (rođena Bracanović), koja se u novinama predstavljala kao narodna učiteljica i pobornica umjetnosti, posebice se pritom baveći narodnim vezovima kao dijelom tradicionalne baštine. U kontekstu tog poglavlja obrađuje se i listić hrvatskih katoličkih učiteljica i djevojaka pod nazivom *Zora*, posebice u smislu njegove uloge u mobilizaciji zadarskih učiteljica na ostvarivanju ideja kršćanskog zajedništva i katoličke obnove suprotstavljene zapadnjačkim liberalnim idejama. Razvidno je da se katolički feminizam povezuje s težnjama za hrvatskim nacionalnim samoodređenjem u kojima su žene sudjelovale, a liberalni se feminizam predstavljao kao neprijateljski pokušaj ometanja tih težnji. Iako se taj listić smatra djelom muškaraca, u njemu je radilo najmanje sedam učiteljica, a službenoj se urednici osporava urednički dio posla, iako je u časopisu naznačena kao urednica i vlasnica Barbara ili Barica Šarinić. Njezine su suradnice većinom bile učiteljice posvećene svom poslu i željne kvalitetnih društvenih aktivnosti u ratno vrijeme kada muškaraca nije bilo te su se u radu oslanjale ponajprije na svećenike.

Slijede podrobna poglavlja o načinu na koji su žene svoju emancipaciju iskazivale kroz književnost i publicistiku. Predstavljaju se prilozi autorica na hrvatskom i talijanskom jeziku, prijevodi djela stranih autorica na hrvatski jezik kao i odnos javnosti i književne kritike o autoricama i njihovim djelima. Zasebno se poglavlje odnosi na žene u umjetnosti, a izrijeком se obrađuju slikarica Antonietta Bogdanović, slikarica i književnica Itala Bogdanović, svestrane kulturne djelatnice Silvia Borelli Benja i Zoe Borelli Vranski Alačević. Činjenica jest da su tijekom Prvoga svjetskog rata bile znatno smanjene kulturne i umjetničke aktivnosti te nije bilo gostovanja većih i prestižnijih stranih trupa. Najviše su nastupale žene koje su same organizirale dobrotvorne aktivnosti, a novine pišu o njihovim nastupima u Zadru, Šibeniku, Splitu, Zagrebu i drugim gradovima. Naposljetku, u završnom se poglavlju podrobno opisuje humanitarni rad ženskih udruga tijekom ratnog doba.

Na kraju knjige nalaze se »Zaključak« (373-379), popis uporabljenih izvora i literature (381-399), popis ilustracija (400-410), kazalo imena (411-422), sažetci na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku (423-428), popis izdanja Državnog arhiva u Zadru (429-431), životopis autorice (433) te izvadci iz recenzija knjige (434-435).

Knjiga Mirise Katić Piljušić zasnovana je na obradi viševrsnih arhivskih izvora i novinskih glasila vremena koje obrađuje. U knjizi se zrcali svijet Zadra, ali i šireg područja Dalmacije u razdoblju koje možemo nazvati prijelazom iz 19. u 20. stoljeće, a to je doba u velikoj mjeri obilježio Prvi svjetski rat. Uloga žena u životu grada, ponajprije iskazana kroz njihovo kulturno djelovanje, cijeli niz ovdje odlično obrađenih protagonistica toga

vremena, izrazito je važan prinos povijesti kako navedene problematike tako i samoga Zadra u moderno doba. Autorica je temi pristupila pomno, zaokruženo i znanstveno te je – što je najvažnije – sve potkrijepljeno mnoštvom konkretnih primjera pronađenih u tisku i arhivskim vijestima. Stoga je ova knjiga prevrijedno djelo koje će utrti put i potaknuti na razmišljanje ne samo znanstvenu javnost nego i šire čitateljstvo.

Lovorka Čoralić